

***Futōkō* (absencja szkolna) w szkołach japońskich – specyfika, uwarunkowania i potencjalne skutki**

1. *Futōkō*. Ustalenia definicyjne

Kiedy z powodu *ad hoc* – nazwijmy to – „trudności w radzeniu sobie z presją ze strony środowiska szkolnego” i zmiany stosunku do szkoły będącej ich następstwem uczeń przestaje chodzić do niej na zajęcia, w odniesieniu do tegoż problemu, a także w odniesieniu do samego ucznia, którego dotyczy on, używa się w Japonii pojęcia „*Futōkō*” (absencja szkolna).

Mombukagakushō (w skrócie: MEXT, czyli Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii) w sposób następujący definiuje problem *Futōkō*:

Jest to uczeń, który przez okres dłuższy niż 30 dni w roku szkolnym jest w szkole nieobecny, który to nie chodzi do niej z powodów:

- *psychologicznych;*
- *emocjonalnych;*
- *fizycznych;*
- *społecznych;*
- *z wyjątkiem choroby lub powodów ekonomicznych*¹.

Notabene czasem, można natknąć się szczególnie w starszych publikacjach naukowych na pojęcia: „*Gakkō Kyōfushō*” (fobia szkolna) czy „*Tōkō Kyōhi*” (odmowa chodzenia do szkoły). Niegdyś używano ich w kontekście podobnym do tego, w jakim obecnie używa się pojęcia *Futōkō*².

---

¹ *Mombukagakushō* (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii), http://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/futoukou/03070701/002.pdf (22.03.2014) (tłumaczenie własne).

² Por. Hyōgō Kyōiku Daigaku (Uniwersytet Pedagogiczny w Hyōgō), *Futōkō no Genjō* (*Futōkō* – aktualna sytuacja), <http://web.office.hyogo-u.ac.jp/nanacs/situ->

Niemniej jednak nie wszyscy uczniowie, którzy nie chodzą do szkoły na zajęcia „odmawiają chodzenia do niej”, toteż szczególnie drugie z nich okazało się być dla części z nich krzywdzące. Co za tym idzie, postanowiono zastąpić je pojęciem *Futōkō*.

2. *Futōkō* w perspektywie statystyk

Według danych statystycznych MEXT w roku 2012 do japońskich szkół podstawowych i średnich I stopnia (obowiązek szkolny) łącznie uczęszczało 10 333 629 uczniów. W roku tym liczba uczniów, którzy chodzili do szkoły na zajęcia łącznie wynosiła 10 220 940 uczniów, zaś tych, którzy przez ponad 30 dni nie chodzili i byli *Futōkō* – 112 689 uczniów, co stanowiło 1,09% ich wszystkich uczniów, w tym w szkołach podstawowych 21 243 przypadków, co stanowiło 0,31% ich wszystkich uczniów i w szkołach średnich I stopnia – 91 446 przypadków, co stanowiło 2,56% ich wszystkich uczniów³. Innymi słowy, na obu tych etapach edukacji łącznie około 3 na 100 uczniów było *Futōkō*.

W roku tym liczba uczniów, którzy byli *Futōkō* odpowiednio wynosiła na etapie szkoły podstawowej: w 1. klasach szkoły podstawowej – 948 przypadków, w 2. klasach szkoły podstawowej – 1578 przypadków, w 3. klasach szkoły podstawowej – 2504 przypadków, w 4. klasach szkoły podstawowej – 3795 przypadków, w 5. klasach szkoły podstawowej – 5500 przypadków i w 6. klasach szkoły podstawowej – 6920 przypadków, zaś na etapie szkoły średniej I stopnia: w 1. klasach szkoły średniej I stopnia – 21

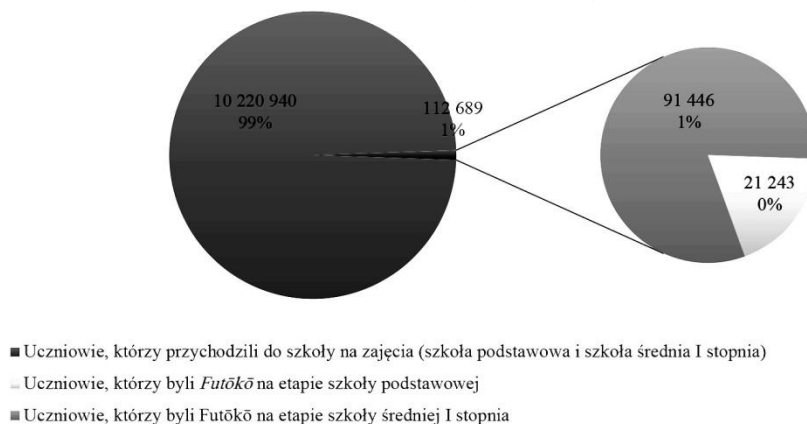
---

ation.html (30.01.2014) (tłumaczenie własne), Kuramoto Hidehiko, Ōtake Yumiko, *Hikikomori no Rekishiteki Tenbō* (*Hikikomori w perspektywie historycznej*), [w:] Kokoro no Kagaku, No. 123, September 2005, s. 32-33 (tłumaczenie własne), Saitō Tamaki, *Shakaiteki Hikikomori. Owaranai Shishunki* (*Shakaiteki Hikikomori. Niekończąca się adolescencja*), PHP Kenkyūsho, Tōkyō 2006, s. 38 (tłumaczenie własne).

³ Mombukagakushō. Shotō Chūtō Kyōiku Jidō Seitoka (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii. Sekcja do spraw edukacji w szkołach podstawowych i średnich I stopnia), *Heisei 24 Nendo Jidō Seito no Mondai Kōdō to Seito Shidōjō no Shomondai ni Kan Suru Chōsa* (Badania na temat edukacji oraz zachowań patologicznych dzieci i młodzieży w roku podatkowym 2012), Część 2, Japonia 2013, s. 49, http://www.mext.go.jp/b_menu/houdou/25/12/___icsFiles/afieldfile/2013/12/17/1341728_02_1.pdf (24.03.2014) (tłumaczenie własne).

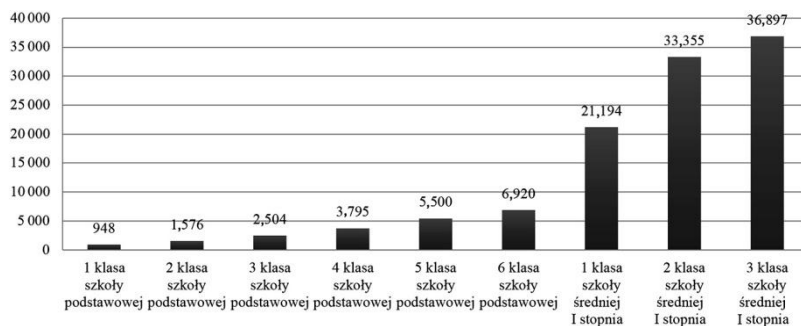
194 przypadków, w 2. klasach szkoły średniej I stopnia – 33 355 przypadków i w 3. klasach szkoły średniej I stopnia – 36 897 przypadków⁴.

Wykres 1. Liczba *Futōkō* w japońskich szkołach podstawowych i średnich I stopnia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Mombukagakushō. Shotō Chūtō Kyōiku Jidō Seitōka (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii. Sekcja do spraw edukacji w szkołach podstawowych i średnich I stopnia), Heisei 24 Nendo Jidō Seito no Mondai Kōdō to Seito Shidōjō no Shomondai ni Kan Suru Chōsa (Badania na temat edukacji oraz zachowań patologicznych dzieci i młodzieży w roku podatkowym 2012), Część 2, Japonia 2013, s. 49, http://www.mext.go.jp/b_menu/houdou/25/12/_icsFiles/afieldfile/2013/12/17/1341728_02_1.pdf (24.03.2014) (tłumaczenie własne).

Wykres 2. Liczba *Futōkō* w japońskich szkołach podstawowych i średnich I stopnia według etapów edukacji

Źródło: Mombukagakushō. Shotō Chūtō Kyōiku Jidō Seitōka (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii. Sekcja do spraw edukacji w szkołach podstawowych i

⁴ Ibidem, s. 51 (tłumaczenie własne).

średnich I stopnia), Heisei 24 Nendo Jidō Seito no Mondai Kōdō to Seito Shidōjō no Shomondai ni Kan Suru Chōsa (Badania na temat edukacji oraz zachowań patologicznych dzieci i młodzieży w roku podatkowym 2012), Część 2, Japonia 2013, s. 51, http://www.mext.go.jp/b_menu/houdou/25/12/___icsFiles/afieldfile/2013/12/17/1341728_02_1.pdf (24.03.2014) (tłumaczenie własne).

Z danych tych można wywnioskować, że problem *Futōkō* daje zaobserwować się w japońskim systemie edukacji na obu tych etapach i że od ich przełomu zaczyna się on drastycznie nasilać.

3. *Futōkō*. Specyfika

Na samym początku pomimo tego, że uczeń ma w sobie zinternalizowaną potrzebę chodzenia do szkoły na zajęcia, z powodu „trudności w radzeniu sobie z presją ze strony środowiska szkolnego” jego stosunek do niej zaczyna się zmieniać. A dokładniej z ich powodu zaczyna on odczuwać on do niej awersję.

Perspektywa chodzenia do niej budzi w nim lęk, który powoduje pojawianie się i nasilanie objawów psychosomatycznych, takich jak np.:

- zawroty i bóle głowy;
- bóle brzucha;
- nudności;
- biegunki;
- częstomocz;
- ogólne uczucie ciężkości;
- zaburzenia czucia etc.⁵

Co istotne, pojawią się one i nasilają tylko i wyłącznie w porze wychodzenia do niej oraz samoistnie ustępują, kiedy minie ona, zaś w niedziele i święta w ogóle się nie pojawiają⁶.

Następnie rodzice jego zaczynają zauważać, że rano, czyli w porze wychodzenia do niej, nie jest on w stanie zmotywować się do tego, by wstać z łóżka, przygotować się do wyjścia i pójść do niej. Kiedy mówiąc mu np., że bez chodzenia do szkoły na zajęcia nie da się dorosnąć i bez różnorodnych

⁵ Sonoda Junichi, Takayama Iwao, Maeda Naoki, Tanaka Yōko, Kuriyama Kazuhiro, *Futōkō to Shakaiteki Hikikomori. Hattenkatei wo Saguri, Taiō to Yobō wo Kangaeru* (*Futōkō i Shakaiteki Hikikomori*. Proces rozwojowy, rozważania nad tym, jak radzić sobie z nimi i prewencja), [w:] Kenkyū Kiyō. Kyūshū Hoken Fukushi Daigaku, 5/2004, s. 78–79 (tłumaczenie własne).

⁶ Ibidem, s. 79 (tłumaczenie własne).

doświadczeń żyć w społeczeństwie, że jest słaby etc., usiłują nakłonić oni go do tego, opieszale się porusza, a jego twarz przybiera ponury wyraz⁷. I kiedy z powodu pojawiających się i nasilających objawów psychosomatycznych, ten żali się im, zamiast motywować go do zmierzania się ze swoimi problemami, w pierwszym przypadku – zaniepokojeni nimi, pozwalają zostać mu w domu lub w drugim – oburzeni postawą jego, domagając się jej natychmiastowej zmiany i krzycząc, np., że nie może być *Wagamama* (egoistą, który robi tylko to, co chce), intensyfikują swoje naciski i jeszcze bardziej przytłaczają go, reaguje na nie silną odmową, a nawet agresją. Jakkolwiek by było, zazwyczaj ich działania wobec niego przynoszą skutek odwrotny, czyli jeszcze bardziej pogłębiają problem i powodują, że zaczyna przeciągać się on w czasie⁸.

Rezygnacja z pójścia do szkoły na zajęcia uwalnia go od napięcia wewnętrznego. Co za tym idzie, w miarę upływu czasu coraz częściej zaczyna się migać od tego. Jeżeli w godzinach zajęć szkolnych nie może pozostać w domu, spędza czas na zewnątrz „na niczym”. Jednocześnie kumulujące się nieobecności powodują, że coraz trudniej jest nadrabiać mu zaległości szkolne. Co więcej, nauczyciele dopytują o ich przyczyny, a koledzy z klasy i inne osoby z jego otoczenia społecznego, np. sąsiedzi, zauważywszy, że wagaruje, zaczynają dopytywać go o to, co dzieje się z nim i coraz więcej plotkować o nim, co dalej pogłębia jego awersję i nasilana lęk⁹.

W końcu chodzenie do niej staje się dla niego zupełnie niemożliwe.

4. *Futōkō*. Czynniki

Uczniowie stają się *Futōkō* z wielu, różnorodnych powodów.¹⁰ Zazwyczaj, najogólniej rzecz ujmując, z powodu presji środowiska szkolnego (choć nie

---

⁷ Por. Nishimura Hideaki, *Hikikomori Sono Shinri to Enjo* (Psychika I wsparcie *Hikikomorich*), Kyōiku Shiryo Shuppankai, Tōkyō 2006, s. 23–24 (tłumaczenie własne), Sonoda Junichi et al., *ibidem* (tłumaczenie własne).

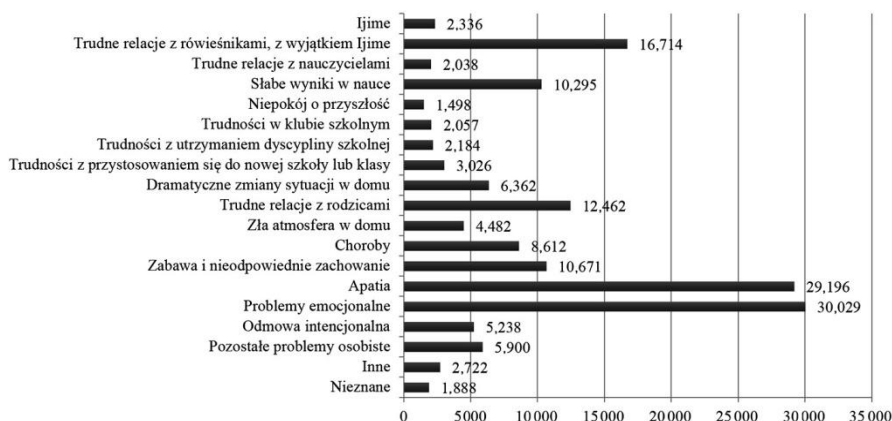
⁸ Por. Nishimura Hideaki, *ibidem*, s. 27 (tłumaczenie własne), Sonoda Junichi et al., *ibidem*, s. 79–80 (tłumaczenie własne).

⁹ Por. Nishimura Hideaki, *ibidem*, s. 39 (tłumaczenie własne), Sonoda Junichi, *ibidem*, s. 80 (tłumaczenie własne).

¹⁰ Por. Koshiba Yuriko, *A Study of Family Functioning in Hikikomori (Social Withdrawal)*, [w:] Hiroshima Daigaku Hoken Gaku Janaru, 6 (2)/2007, s. 96 (tłumaczenie własne), Nishimura Hideaki, *ibidem*, s. 22–23 (tłumaczenie własne).

tylko!) na socjalizację w grupie rówieśniczej i osiągnięcia edukacyjne, które następstwem jest kumulacja wielu, różnorodnych, negatywnych doświadczeń – doświadczają oni w nim różnorodnych: trudności adaptacyjnych, trudności w relacjach z rówieśnikami i nauczycielami, trudności edukacyjnych etc.¹¹ przy jednoczesnym, słabym wsparciu ze strony otoczenia społecznego, a nawet jego całkowitym braku oraz podyktowane chęcią uniknięcia: dezaprobaty społecznej, odrzucenia, stanięcia w obliczu porażki etc.¹²

Wykres 3. Prawdopodobne powody stania się *Futōkō*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Mombukagakushō. Shotō Chūtō Kyōiku Jidō Seitoka (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii. Sekcja do spraw edukacji w szkołach podstawowych i średnich I stopnia), Heisei 24 Nendo Jidō Seito no Mondai Kōdō to Seito Shidōjō no Shomondai ni Kan Suru Chōsa (Badania na temat edukacji oraz zachowań patologicznych dzieci i młodzieży w roku podatkowym 2012), Część 2, Japonia 2013, s. 52, http://www.mext.go.jp/b_menu/houdou/25/12/_icsFiles/afieldfile/2013/12/17/1341728_02_1.pdf (24.03.2014) (tłumaczenie własne).

Według danych statystycznych MEXT, w roku 2012 *Ijime* (przemoc szkolna) – 2336 przypadków, trudne relacje z rówieśnikami, z wyjątkiem *Ijime* – 16 714 przypadków, trudne relacje z nauczycielami – 2038 przypadków, słabe wyniki w nauce – 10 295 przypadków, niepokój o

¹¹ Sonoda Junichi et al., op.cit., s. 80 (tłumaczenie własne).

¹² Hall Vogel Suzanne, *Japanese Society under Stress. Diagnosis and Prescription*, [w:] Asian Survey, Vol. 52, No. 4, July/August 2012, s. 691 (tłumaczenie własne).

przyszłość – 1498 przypadków, trudności w klubie szkolnym – 2057 przypadków, trudności z utrzymaniem dyscypliny szkolnej – 2184 przypadków, trudności z przystosowaniem się do nowej szkoły lub klasy – 3026 przypadków, dramatyczne zmiany sytuacji w domu – 6362 przypadków, trudne relacje z rodzicami – 12 462 przypadków, zła atmosfera w domu – 4482 przypadków, choroby – 8612 przypadków, zabawa i niewłaściwe zachowanie – 10 671 przypadków, apatia – 29 196 przypadków, problemy emocjonalne – 30 029 przypadków, odmowa intencjonalna – 5238 przypadków, pozostałe problemy osobiste – 5900 przypadków, inne – 2722 przypadków oraz nieznanne – 1888 przypadków to najczęściej deklarowane przez nich powody tego, że stali się *Futōkō*¹³. (W badaniu tym dopuszczono możliwość wielokrotnego wyboru odpowiedzi)¹⁴.

Z danych tych można wywnioskować, że najistotniejsze z nich to: problemy emocjonalne, apatia, trudne relacje z rówieśnikami, z wyjątkiem *Ijime*, trudne relacje z rodzicami i słabe wyniki w nauce¹⁵.

Co ciekawe, wyniki badań ilościowych i jakościowych nie pokrywają się – podczas gdy, np. z danych statystycznych MEXT można wywnioskować, że *Ijime* to jeden z najmniej istotnych powodów tego, że stają się oni *Futōkō*, to np. na podstawie wyników badań Shūjiego Honjo, że jest to jeden z tych najbardziej istotnych – 6 na 10 jego klientów stało się *Futōkō* przede wszystkim dlatego, że doświadczali oni *Ijime*¹⁶. Co za tym idzie, albo szkoły próbują, jak to kolokwialnie mawia się u nas, „zamieść problem ten pod dywan”, zaś w Japonii „*kusai mono ni futa wo suru*” („przykryć rzeczy śmierdzące pokrywką”), albo ich uczniowie z jakiegoś powodu nie sygnalizują, bądź też nie mogą sygnalizować im jego istnienia. Jakkolwiek by było, rozbieżność ta, w moim przekonaniu, sugeruje istnienie w nich innego, równie poważnego problemu, któremu to należałoby przyjrzeć się na łamach

---

¹³ Mombukagakushō. Shotō Chūtō Kyōiku Jidō Seitoka (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii. Sekcja do spraw edukacji w szkołach podstawowych i średnich I stopnia), op.cit., s. 52 (tłumaczenie własne).

¹⁴ Ibidem (tłumaczenie własne).

¹⁵ Ibidem (tłumaczenie własne).

¹⁶ Por. Borovoy Amy, *Japan's Hidden Youths: Mainstreaming the Emotionally Distressed in Japan*, [w:] Culture, Medicine and Psychiatry, Vol. 32, No. 4, December 2008, s. 554 (tłumaczenie własne), Kobayashi Futoshi za Honjo H., *Bullying in Japanese Schools*, <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED434755.pdf> (5.02.2014), s. 17 (tłumaczenie własne).

innego artykułu – a mianowicie ich prawdopodobnej niewydolności wychowawczej.

5. *Futōkō* a *Shakaiteki Hikikomori* (wycofanie społeczne)

Kiedy uczeń raz znajdzie w miejscu bezpiecznym przed „presją ze strony środowiska szkolnego” schronienie, trudno jest opuścić mu je. Co więcej, kiedy jego otoczenie społeczne stara się nakłonić go do tego, protestuje on. Im bardziej problem przeciąga się w czasie, tym chodzenie do szkoły na zajęcia, a raczej powrót do chodzenia do niej staje się dla niego trudniejszy. W końcu odpuszcza ono mu i pozwala robić jedynie to, co chce, toteż staje się on zupełnie niemożliwy i staje się *Hikikomori*¹⁷.

Psychiatra japoński Tamaki Saitō w sposób następujący definiuje w swojej napisanej w perspektywie psychiatrycznej książce pt. *Shakaiteki Hikikomori. Owaranai Shishunki (Shakaiteki Hikikomori. Niekończąca się adolescencja)* pojęcie *Shakaiteki Hikikomori*:

*Jest to stan, który pod koniec XX wieku stał się problemem [społecznym – przyp. K.K.], który to sprowadza się do tego, że przez większość czasu człowiek przebywa w domu i przez okres dłuższy, niż 6 miesięcy, funkcjonuje on poza obszarem interakcji społecznych. Trudno zdiagnozować u niego inne problemy psychologiczne, które mogłyby być jego głównym źródłem*¹⁸.

A dokładniej człowiek, którego dotyczy on, rezygnuje z udziału w życiu społecznymi we wszelakich działaniach społecznych – nie uczy się (w żadnej instytucji), nie pracuje i ogranicza swoją aktywność przede wszystkim do domu¹⁹. Nie jest to zaburzenie, ani choroba psychiczna.

¹⁷ Por. Saitō Tamaki, op.cit., s. 36 (tłumaczenie własne), Sonoda Junichi et al., op.cit., s. 80 (tłumaczenie własne).

¹⁸ Saitō Tamaki, ibidem, s. 25 (tłumaczenie własne).

¹⁹ Por. Furlong Andy, *The Japanese Hikikomori Phenomenon: Acute Social Withdrawal among Young People*, [w:] *The Sociological Review*, Vol. 56, Issue 2, May 2008, s. 309 (tłumaczenie własne), Kaneko Sachiko za Shiokura Y., *Japan's 'Socially Withdrawn Youths' and Time Constraints in Japanese Society: Management and Conceptualization of Time in a Support Group for 'Hikikomori'*, [w:] *Time & Society*, 15, No. 2–3, September 2006, s. 233 (tłumaczenie własne), Kuramoto Hidehiko, Ōtake Yumiko, op.cit., s. 31 (tłumaczenie własne), Miyake Yūko, *Hikikomori Tōkei to Sono Shūhen (Hikikomori w perspektywie badań statystycznych oraz dyskusja wokół*

Niemniej jednak wśród osób, których dotyczy można znaleźć przypadki, u których próżno doszukiwać się jakichkolwiek problemów ze zdrowiem psychicznym, jak i przypadki, które cierpią z powodu różnorodnych zaburzeń lub/i chorób psychicznych, które jednak zazwyczaj mają charakter drugorzędowy²⁰.

Biorąc pod uwagę, że nie jest to zaburzenie ani choroba psychiczna, w moim przekonaniu można ubrać go w inne kategorie naukowe, a w tym w kategorie socjologiczne. Co za tym idzie, można definiować go np., jako przykład czy formę, jednego z pięciu typów adaptacji do sytuacji anomii, nazwanego przez socjologa amerykańskiego – Roberta K. Mertona „wycofaniem”²¹.

Kiedy przyjrzymy się wszystkim uczniom, którzy stali się *Futōkō*, to oczywiście okaże się, że wielu z nich wraca do szkoły, idzie do pracy etc. i nie staje się *Hikikomorimi*. Co za tym idzie, nie ma podstaw do tego, by twierdzić, że *Futōkō* w każdym przypadku stają się *Hikikomorimi*²². Niemniej jednak biografie wielu *Hikikomorich* pokazują, że w następstwie przeciągającego się

---

nich), [w:] Kokoro no Kagaku, No. 123, September 2005, s. 26 (tłumaczenie własne), Shwalb David W., Nakazawa Jun, Yamamoto Toshiya, Hyun Jung Hwan, *Fathering in Japan, China and Korea. Changing Contexts, Images and Roles*, [w:] The Role of the Father in Child Development, Fifth Edition, Lamb Michael E. (red.), John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey, Canada 2010, s. 370 (tłumaczenie własne), Suwa Mami, Hara Kōichi, *‘Hikikomori’ among Young Adults in Japan. – The Importance of Differential Diagnosis between Primary Hikikomori with High-functioning Pervasive Developmental Disorders*, [w:] Iryō Fukushi Kenkyū, 3/2007, s. 94 (tłumaczenie własne), Suwa Mami, Suzuki Kunifumi, *The Phenomenon of “Hikikomori” (Social Withdrawal) and the Socio-cultural Situation in Japan Today*, [w:] Journal of Psychopathology, Vol. 19, Issue 3, March 2013, s. 191 (tłumaczenie własne).

²⁰ Por. Miyake Yūko, ibidem, s. 26 (tłumaczenie własne), Suwa Mami, Hara Kōichi, ibidem, s. 94–100 (tłumaczenie własne), Suwa Mami, Suzuki Kunifumi, ibidem, s. 191, 193–194 (tłumaczenie własne), Tanaka Chihoko, *Hikikomori no Kazoku Kankei* (Relacje w rodzinach *Hikikomorich*), Kōdansha, Tōkyō 2001, s. 37 (tłumaczenie własne).

²¹ Por. Kalita Karolina, Uesugi Takaharu, *Shakaiteki Hikikomori – zjawisko wycofania społecznego w Japonii*, [w:] Opieka, Wychowanie, Terapia, nr 1–2 (77–78), Warszawa 2009, s. 57–63, Kalita Karolina, *Shakaiteki Hikikomori w Japonii, w perspektywie socjologicznej* (Niepublikowana rozprawa doktorska), Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2017.

²² Saitō Tamaki, op.cit., s. 33, 36, 39 (tłumaczenie własne).

w czasie bycia *Futōkō* stali się oni *Hikikomorimi*²³. Np. wyniki badań Junichirō Itō pokazały, że 61,4% badanych przez niego *Hikikomorich* w jakimś okresie życia miało epizody bycia *Futōkō*²⁴, zaś wyniki badań Tamakiego Siato pokazały, że blisko 68,8–90% badanych przez niego *Hikikomorich* w jakimś okresie życia miało epizody bycia *Futōkō*²⁵. Innymi słowy, są podstawy do tego, by twierdzić, że przeciągające się w czasie bycie *Futōkō* może doprowadzić do stania się *Hikikomorim*²⁶. Uczeń, który przez dłuższy okres „rezygnuje z chodzenia do szkoły” może zechcieć „rezygnować z życia w społeczeństwie”²⁷.

Hidehiko Kuramoto i Yumiko Ōtake za Ryūro Takagim wymieniają trzy etapy procesu stawania się *Hikikomorim*, który przechodzi *Futōkō*:

1. „*Etap hipochondryczny*”

Uczeń, który powinien chodzić do szkoły uskarża się z powodu pojawiających się i nasilających objawów psychosomatycznych;

2. „*Etap agresji*”

Rodzice ucznia wywierają na niego naciski, by chodził on do szkoły, jednakże ten staje się na nie oporny i zupełnie przestaje chodzić do niej. Robi się rozdrażniony i gwałtownie reaguje na nie. Może łączyć się to z aktami przemocy z jego strony;

3. „*Etap autyzmu*”

Uczeń izoluje się od rodziców, którzy powoli przyzwyczajają się do myśli, że ich dziecko stało się *Futōkō*. Wraz z upływem czasu jego kontakt z nimi zaczyna słabnąć²⁸.

²³ Por. Borovoy Amy, op.cit., s. 553–554 (tłumaczenie własne), Jones Maggie, *Shutting Themselves In*, [w:] The New York Times, 15 January 2006, [http://www.nytimes.com/2006/01/15/magazine/15japanese.html?pagewanted=all&_r=0\(15.10.2015\)](http://www.nytimes.com/2006/01/15/magazine/15japanese.html?pagewanted=all&_r=0(15.10.2015)) (tłumaczenie własne), Koshiba Yuriko, op.cit., s. 96 (tłumaczenie własne), Kuramoto Hidehiko, Ōtake Yumiko, op.cit., s. 32 (tłumaczenie własne), Nishimura Hideaki, op.cit., s. 20–22 (tłumaczenie własne), Saitō Tamaki, ibidem, s. 36, 39 (tłumaczenie własne), Tanaka Chihoko, op.cit., s. 36–37 (tłumaczenie własne).

²⁴ Kuramoto Hidehiko, Ōtake Yumiko, ibidem, s. 33 (tłumaczenie własne).

²⁵ Saitō Tamaki, op.cit., s. 39, 59 (tłumaczenie własne).

²⁶ Por. Kuramoto Hidehiko, Ōtake Yumiko za Itō J., op.cit., s. 33 (tłumaczenie własne), Nishimura Hideaki, op.cit., s. 18 (tłumaczenie własne), Saitō Tamaki, ibidem, s. 39 (tłumaczenie własne).

²⁷ Nishimura Hideaki, ibidem, s. 46 (tłumaczenie własne).

²⁸ Kuramoto Hidehiko, Ōtake Yumiko za Takagi T., op.cit., s. 32 (tłumaczenie własne).

Hidehiko Kuramotoi Yumiko Ōtake za Seiem Mutō konkludują, że w końcu *Futōkō* staje się *Hikikomorim*²⁹.

Jeden z opisanych przez Hideakego Nishimurę przypadków doskonale ilustruje proces ten:

Pewien uczeń szkoły średniej I stopnia został zaciągnięty przez kolegów z klasy za szkołę, gdzie wielokrotnie wkładali oni mu na głowę wiadro wypełnione wodą. Nawet nie mógł złapać on powietrza. Kiedy wreszcie udało się wyswobodzić mu, wszyscy oni śmiali się z niego. Tak wrócił na zajęcia szkolne przemoczony.

Nauczyciel spytał, co się stało, a ten nie mógł odpowiedzieć mu nic. Któryś z kolegów z klasy w jego imieniu odpowiedział mu, że chciało się mu spać, toteż by się obudzić, oblał się zimną wodą. Wszyscy oni ponownie wybuchli śmiechem. Nauczyciel nie potraktował tego na poważne. Kiedy wreszcie ten zdobył się na odwagę, by opowiedzieć mu o *Ijime*, jedynie kazał mu „być mężczyzną i walczyć”. Niemniej jednak jakże ten mógł walczyć z tak wieloma sprawcami swojego nieszczęścia...? Ktoś powiedział mu, że jest to dla niego „próba bycia w społeczeństwie”. Nikt nawet nie próbował pomóc mu.

Wszystko to bardzo zraniło go i doprowadziło do desperacji. Przestał ufać innym. Stał się *Futōkō*.

Niemniej jednak jego otoczenie społeczne zaczęło obwiniać go za to, toteż w następstwie tego stał się *Hikikomorim*³⁰.

Podsumowanie

W niniejszym artykule przybliżyłam czytelnikowi problem *Futōkō* w Japonii.

Na kolejnych jego stronach przedstawiłam definicję tegoż problemu według MEXT, które to, najogólniej rzecz ujmując, definiuje, że są to uczniowie, którzy przez okres dłuższy niż 30 dni w roku szkolnym są w szkole na zajęciach nieobecni, którzy to nie chodzą do niej z wielu różnorodnych powodów, z wyjątkiem choroby i powodów ekonomicznych.

Następnie pokrótce omówiłam wybrane fragmenty badań statystycznych MEXT, które pomogły zobrazować mi jego skalę i wytypować kategorie wiekowe, w których są oni nań szczególnie narażeni – na ich podstawie wywnioskowałam, że daje się zaobserwować on w japońskim systemie

---

²⁹ Ibidem.

³⁰ Nishimura Hideaki, op.cit., s. 29–30 (tłumaczenie własne).

edukacji na etapach szkoły podstawowej i średniej I stopnia (obowiązek szkolny) i że od ich przełomu zaczyna drastycznie się nasilać.

Wreszcie omówiłam jego specyfikę – pokazałam, że ma charakter procesu, który to, najogólniej rzecz ujmując, sprowadza się do tego, że z powodu „trudności w radzeniu sobie z presją ze strony środowiska szkolnego”, zmienia się stosunek uczniów do szkoły i w miarę upływu czasu chodzenie do niej staje się dla nich coraz trudniejsze, a w końcu zupełnie niemożliwe.

Co więcej, wskazałam także niektóre czynniki sprzyjające mu, które to, najogólniej rzecz ujmując, sprowadzają się do presji środowiska szkolnego (choć nie tylko!) na socjalizację w grupie rówieśniczej i osiągnięcia edukacyjne, której następstwem jest kumulacja wielu, różnorodnych, negatywnych doświadczeń, przy jednoczesnym, słabym wsparciu ze strony otoczenia społecznego, a nawet jego całkowitym braku oraz że jego potencjalnym skutkiem może być *Shakaiteki Hikikomori*.

Bibliografia

- Akiba Motoko, Shimizu Kazuhiko, Zhuang Yue-Lin, *Bullies, Victims and Teachers in Japanese Middle Schools*, *Comparative Education Review*, Vol. 54, No. 3, August 2010.
- Borovoy Amy, *Japan's Hidden Youths: Mainstreaming the Emotionally Distressed in Japan*, „Culture, Medicine and Psychiatry”, Vol. 32, No. 4, December 2008.
- Cylkowska-Nowak M., *Ijime, Hikikomori i edukacja alternatywna w Japonii*, [w:] *Edukacja alternatywna w XXI wieku*, red. Z. Melosik, B. Śliwerski, Impuls, Poznań–Kraków 2010.
- Dore Ronald, Sako Mari, *How the Japanese Learn to Work*. Second Edition, Rutledge, London–New York 1998.
- Ellington Lucien, *Japan. A Global Studies Handbook*, ABC Clio, Santa Barbara–California–Denver–Colorado–Oxford, England 2002.
- Fogel Alan, Kawai Masatoshi, *Hikikomori in Japanese Youth: Some Possible Pathways for Alleviating this Problem from the Perspective of Dynamic Systems Theory*, [w:] *Nyūyōji Hattatsu Rinshō Senta- Nenpō*, Annual Report 28, March 2006.

- Frost Peter, *Examination Hell*, [w:] *Windows on Japanese Education*, E.R. Beauchamp (red.), Greenwood Press, New York, Westport Connecticut, London 1991.
- Furlong Andy, *The Japanese Hikikomori Phenomenon: Acute Social Withdrawal among Young People*, „The Sociological Review”, Vol. 56, Issue 2, May 2008.
- Gillis Furutaka Amanda, *Nihon no Gakkō ni Okeru Jinshu Sabetsu ni yoru Ijime ni tsuite. Racially Based Bullying in Japanese Schools*, „Kyōto Sangyō Daigaku Kyōshoku Kenkyū Kiyō”, Dai 4, 2009-03, http://ksurep.kyoto-su.ac.jp/dspace/bitstream/10965/976/1/TPRB_4_17.pdf (24.03.2014).
- Gotō Jones Christopher, *Modern Japan: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, United States of America 2009.
- Greimel Elfriede, Kodama Makiko, *Bullying from a Cross-cultural Perspective – A Comparison between Austria and Japan*, „Journal of Learning Science”, Issue 4, 2011-03-31.
- Hall Vogel Suzanne, *Japanese Society under Stress. Diagnosis and Prescription*, „Asian Survey”, Vol. 52, No. 4, July/August 2012.
- Hattori Yūichi, *Social Withdrawal in Japanese Youth: A Case Study of Thirty-Five Hikikomori Clients*, [w:] *Trauma and Dissociation in a Crosscultural Perspective: Not just a North American Phenomenon*, Rhoades George F. Jr., Sar Vedat (red.), Haworth Press, Binghamton, New York 2005.
- Hendry Joy, *Japończycy. Kultura i społeczeństwo*, tłum. T. Tesznar, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
- Hendry Joy, *Understanding Japanese Society*, Second Edition, Rutledge, London–New York 1995.
- Hirashima Natsuko, *Psychopathology of Social Withdrawal in Japan*, „Japan Medical Association Journal”, Vol. 44, No. 6, June 2001.
- Itō Kōki, *Difficulties Faced by Hikikomori: From the Life History in Autobiographies and Private Papers*, „Kwansei Gakuin Shakai Gaku Hihyō”, 1/2012.
- Jansen Marius B., *The Making of Modern Japan*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts–London, England, United States of America 2002.
- Jones Maggie, *Shutting Themselves In*, „The New York Times”, 15 January 2006, http://www.nytimes.com/2006/01/15/magazine/15japanese.html?pagewanted=all&_r=0.

- Kalita Karolina, *Shakaiteki Hikikomori, w Japonii, w perspektywie socjologicznej* (Niepublikowana rozprawa doktorska), Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2017.
- Kalita Karolina, Uesugi Takaharu, *Shakaiteki Hikikomori – zjawisko wycofania społecznego w Japonii*, „Opieka, Wychowanie, Terapia”, 1–2 (77–78), Warszawa 2009.
- Kaneko Sachiko, *Japan's 'Socially Withdrawn Youths' and Time Constraints in Japanese Society: Management and Conceptualization of Time in a Support Group for 'Hikikomori'*, „Time & Society”, 15 (2–3), September 2006.
- Kingston Jeff, *Contemporary Japan. History, Politics and Social Change since 1980s*, Wiley-Blackwell, United Kingdom 2011.
- Kōyama Asuka, Miyake Yūko, Kawakami Norito, Tsuchiya Masao, Tachimori Hisateru, Takeshima Tadashi, *Lifetime Prevalence, Psychiatric Comorbidity and Demographic Correlates of "Hikikomori" in a Community Population in Japan*, „Psychiatry Research”, Vol. 176, Issue 1, 30 March 2010.
- Koshiba Yuriko, *A Study of Family Functioning in Hikikomori (Social Withdrawal)*, „Hiroshima Daigaku Hoken Gaku Ja-naru”, 6(2)/2007.
- Krieg Alexander, *Reclusive Shut-ins Are Hikikomori a Predominately Japanese Problem*, „Eye Magazine. The Magazine of International Academic Forum”, Issue 5, Fall 2014, <http://iafor.org/archives/magazine/Eye-Magazine-Issue-5.pdf>.
- Krieg Alexander, Dickie Jane R., *Attachment and Hikikomori: A Psychosocial Developmental Model*, „International Journal of Social Psychiatry”, Vol. 59, Issue 1, February 2013.
- Kuramoto Hidehiko, Ōtake Yumiko, *Hikikomori no Rekishiteki Tenbō (Hikikomori w perspektywie historycznej)*, „Kokoro no Kagaku”, No. 123, September 2005.
- Li Tim MH, Wong Paul WC, *Youth Social Withdrawal Behavior (Hikikomori): A Systematic Review of Qualitative and Quantitative Studies*, „Australian & New Zealand Journal of Psychiatry”, Vol. 49, Issue 7, July 2015.
- Matsumoto David, *The New Japan: Debunking Seven Cultural Stereotypes*, Intercultural Press, United States of America 2002.
- Miyake Yūko, *Hikikomori Tōkei to Sono Shūhen (Hikikomori w perspektywie badań statystycznych i dyskusja wokół nich)*, „Kokoro no Kagaku”, No. 123, September 2005.

- Morton Scott W., Olenik Kenneth J., *Japan. Its History and Culture*, Forth Edition, Mc Graw-Hill, Inc., New York–Chicago–San Francisco–Lisbon–London–Madrid–Mexico City–Milan–New Delhi–San Juan–Seoul–Singapore–Sydney–Toronto 2005.
- Nagata Toshihiko, Yamada Hisashi, Teo Alan R., Yoshimura Chiho, Nakajima Takenori, van Vliet Irene, *Comorbid Social Withdrawal (Hikikomori) in Outpatients with Social Anxiety Disorder: Clinical Characteristics and Treatment Response in a Case Series*, „International Journal of Social Psychiatry”, Vol. 59, Issue 1, February 2013.
- Naitō Takashi, Gielen Uwe P., *Bullying and Ijime in Japanese Schools: A Sociocultural Perspective*, [w:] *Violence in Schools. Cross National and Cross Cultural Perspectives*, Denmark Florence, Krauss Herbert H., Wesner Robert W., Midlarsky Elizabeth, Gielen Uwe P. (red.), Springer, United States of America 2005, http://books.google.pl/books?id=MDzOs6_GVeAC&pg=PA169&hl=pl&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onpage&q&f=false, <http://www.uwegielen.com/Bullying%20and%20Ijime%20in%20Japanese%20Schools%20A%20Sociocultural%20Perspective.pdf>.
- Nishimura Hideaki, *Hikikomori Sono Shinri to Enjo* (Psychika i wsparcie *Hikikomorich*), Kyōiku Shiryo Shuppankai, Tōkyō 2006.
- Nunomura Ikuko, *Futōkō Keiken no Katararekata. Futōkō to Hikikomori no Setsuzoku wo Kentō Suru* (Sposoby omawiania doświadczeń *Futōkō* oraz analiza związków *Futōkō* i *Hikikomori*), [w:] Saitama Gakuen Daigaku. Ningen GakubuKiyō, 4/2004.
- Ogino Tatsushi, *Managing Categorization and Social Withdrawal in Japan: Rehabilitation Process in a Private Support Group for Hikikomorians*, „International Journal of Japanese Sociology”, Vol. 13, Issue 1, November 2004.
- Okano Kaori, *School Culture*, [w:] *The Cambridge Companion to Modern Japanese Culture*, Sugimoto Yoshio (red.), Cambridge University Press, Cambridge–New York–Melbourne–Madrid–Cape Town–Singapore–Sao Paulo–Delhi 2009.
- Saitō Tamaki, *Hikikomori. Adolescence without End*, translated by Angels Jeffrey, University of Minnesota Press, Minneapolis, London 2013.
- Saitō Tamaki, *Shakaiteki Hikikomori. Owaranai Shishunki (Shakaiteki Hikikomori. Niekończąca się adolescencja)*, PHP Kenkyūsho, Tōkyō 2006.

- Shirai Sachiko, *How Psychotherapist Can Assist People in Difficult Situations in Present Day Japanese Society. – Focusing upon the Issue of Hikikomori (Social Withdrawal)*, „Teologia. Diakonia”, Vol. 38 (2004).
- Shwalb David W., Nakazawa Jun, Yamamoto Toshiya, Hyun Jung Hwan, *Fathering in Japan, China and Korea. Changing Contexts, Images and Roles*, [w:] *The Role of the Father in Child Development*, Fifth Edition, Lamb Michael E. (red.), John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey, Canada 2010.
- Sonoda Junichi, Takayama Iwao, Maeda Naoki, Tanaka Yōko, Kuriyama Kazuhiro, *Futōkō to Shakaiteki Hikikomori. Hattenkatei wo Saguri, Taiō to Yobō wo Kangaeru (Futōkō i Hikikomori. Proces rozwojowy, rozważania nad tym, jak radzić sobie z nimi i prewencja)*, [w:] KenkyūKiyō. Kyūshū Hoken FukushiDaigaku, 5/2004.
- Sugimoto Yoshio, *An Introduction to Japanese Society*, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge–New York–Melbourne–Madrid–Cape Town–Singapore–Sao Paulo 2002.
- Suwa Mami, Hara Kōichi, *‘Hikikomori’ among Young Adults in Japan. The Importance of Differential Diagnosis between Primary Hikikomori with High-functioning Pervasive Developmental Disorders*, [w:] Iryō Fukushi Kenkyū, 3/2007.
- Suwa Mami, Suzuki Kunifumi, *The Phenomenon of “Hikikomori” (Social Withdrawal) and the Sociocultural Situation in Japan Today*, [w:] *Journal of Psychopathology*, Vol. 19, Issue 3, March 2013.
- Tanaka Chihoko, *Hikikomori no Kazoku Kankei (Relacje w rodzinach Hikikomorich)*, Kōdansha, Tōkyō 2001.
- Tateno Masaru, Park Tae Woo, Katō Takahiro, Umene Nakano Wakako, Saitō Toshikazu, *Hikikomori as a Possible Clinical Term in Psychiatry: a Questionnaire Survey*, [w:] *BMC Psychiatry*, Vol. 12, October 2012, <https://www.biomedcentral.com/bmcpsychiatry/content/12/October/2012>.
- Yoneyama Shōko, *The Era of Bullying: Japan under Neoliberalism*, [w:] *The Asia Pacific Journal*, Vol. 6, Issue 12, 01 December 2008, <http://www.japanfocus.org/-Shoko-YONEYAMA/3001#sthash.u0cXA9aa.dpuf>.
- Yoneyama Shōko, Naitō Asao, *Problems with the Paradigm: the School as a Factor in Understanding Bullying (with Special Reference to Japan)*, [w:]

British Journal of Sociology of Education, Vol. 24, Issue 3, 2003,
<http://cla.calpoly.edu/~bmori/syll/Hum310japan/Bullying.html>.

Źródła Internetowe

Hyōgō Kyōiku Daigaku (Uniwersytet Pedagogiczny w Hyōgō), *Futokō no Genjō* (Futokō – aktualna sytuacja),
<http://web.office.hyogo-u.ac.jp/nanacs/situation.html>.

Kobayashi Futoshi, *Bullying in Japanese Schools*,
<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED434755.pdf>.

Mino Tamaki, *Ijime (Bullying) in Japanese Schools: A Product of Japanese Education Based on Group Conformity*,
http://espace.library.uq.edu.au/eserv/UQ:7721/tm_rhiz.pdf.

Mitsuru Taki, *'Ijime Bullying': Characteristic, Causality and Intervention*,
<http://www.nier.go.jp/a000110/IjimeBullying2003Kobe.pdf>.

Mitsuru Taki, *Japanese School Bullying: Ijime – A Survey Analysis and an Intervention Program in School*,
<http://www.nier.go.jp/a000110/Toronto.pdf>.

Mombukagakushō (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii),
<http://www.mext.go.jp/>.

Mombukagakushō (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii),
http://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/futoukou/03070701/002.pdf.

Mombukagakushō. Shotō Chūtō Kyōiku Jidō Seitoka (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii. Sekcja do spraw edukacji w szkołach podstawowych i średnich I stopnia), *Heisei 24 Nendo Jidō Seito no Mondai Kōdō to Seito Shidōjō no Shomondai ni Kan Suru Chōsa* (Badania na temat edukacji oraz zachowań patologicznych dzieci i młodzieży w roku podatkowym 2012), Część 1, Japonia 2013,
http://www.mext.go.jp/b_menu/houdou/25/12/___icsFiles/afieldfile/2013/12/17/1341728_01_1.pdf.

Mombukagakushō. Shotō Chūtō Kyōiku Jidō Seitoka (Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii. Sekcja do spraw edukacji w szkołach podstawowych i średnich), *Heisei 24 Nendo Jidō Seito no Mondai Kōdō to Seito Shidōjō no Shomondai ni Kan Suru Chōsa* (Badania

na temat edukacji oraz zachowań patologicznych dzieci i młodzieży w roku podatkowym 2012), Część 2, Japonia 2013, http://www.mext.go.jp/b_menu/houdou/25/12/_icsFiles/afieldfile/2013/12/17/1341728_02_1.pdf.

***Futōkō* (School Non-Attendance) in Japanese Schools – Specificity, Factors and Potential Effects**

Abstract

This article aims to introduce the reader to the “*Futōkō*” (school non-attendance) problem in Japan. On the following pages of it I will present a definition of this problem, then I will briefly discuss selected fragments of the statistical surveys, that will help me to illustrate its scale and select age categories in which Japanese students are particularly vulnerable to it, finally I will discuss its specificity and mention some possible factors, that may cause, it as well as its potential effects.

Słowa kluczowe: socjologia problemów społecznych, socjologia edukacji, *Futōkō* (absencja szkolna), Japonia

Keywords: Sociology of Social Problems, Sociology of the Education, *Futōkō* (school non-attendance), Japan